

О. В. Зибарева, д.е.н., доцент,
Л. В. Вербівська, к.е.н., доцент,
О. Б. Раца, к.е.н.,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича,
м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ЦІНОУТВОРЕННЯ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА ХЛІБА ТА ХЛІБОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

Анотація

Стаття присвячена аналізу особливостей державної політики у сфері ціноутворення на ринку хліба та хлібопродуктів України в умовах нових реалій економіки. Обґрунтовано економічні наслідки скасування державного регулювання цін на хліб та хлібопродукти. Досліджено тенденції зміни ціни на соціальні сорти хліба в Україні та за кордоном. Обґрунтовано фактори, що визначають обсяги виробництва, споживання та тіньового ринку хлібопекарської промисловості України. Окреслено тенденції, що визначатимуть розвиток ринку хлібопекарської продукції на перспективу, основними з яких є подальше зростання тіньового ринку, зростання рівня цін на хліб та поступове наближення їх до загальноєвропейського рівня, зміна культури та обсягів споживання хлібопродуктів населенням, зміна стратегічної поведінки основних гравців ринку хлібопекарської промисловості.

Ключові слова: ціна; ціноутворення; державне регулювання; фонд споживання; тіньовий ринок.

О. В. Зибарева, д.э.н., доцент,
Л. В. Вербивская, к.э.н., доцент,
О. Б. Раца, к.э.н.,
Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича,
г. Черновцы

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИКИ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ ПРОИЗВОДСТВА ХЛЕБА И ХЛЕБОПРОДУКТОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Статья посвящена анализу особенностей государственной политики в сфере ценообразования на рынке хлеба и хлебопродуктов Украины в условиях новых реалий экономики. Обоснованы экономические последствия отмены государственного регулирования цен на хлеб и хлебопродукты. Исследованы тенденции изменения цены на социальные сорта хлеба в Украине и за рубежом. Обоснованы факторы, определяющие объемы производства, потребления и теневого рынка хлебопекарной промышленности Украины. Названы тенденции, которые будут определять развитие рынка хлебопекарной продукции на перспективу, основными из которых являются дальнейший рост теневого рынка, рост уровня цен на хлеб и постепенное приближение их к общеевропейскому уровню, изменение культуры и объемов потребления хлебопродуктов населением, изменение стратегического поведения основных игроков рынка хлебопекарной промышленности.

Ключевые слова: цена; ценообразования; государственное регулирование; фонд потребления; теневой рынок.

Постановка проблеми. Стабільне функціонування хлібопекарської промисловості має стратегічно визначальне значення в контексті дотримання економічної безпеки (а саме однієї з її найважливіших складових – продовольчої безпеки) як на національному рівні, так і на регіональному рівні. Саме тому, з метою захисту інтересів незахищених верств населення, протягом тривалого періоду цей вид економічної діяльності знаходився під протекцією держави, яка, з одного боку, підтримувала споживачів, не даючи можливості швидкого зростання цін на соціальні товари, а з іншого – регламентувала діяльність виробників, встановивши граничний норматив рентабельності на рівні не вище 15% на стратегічно важливі продовольчі товари масового споживання, в т.ч. на борошно, крупи, хліб, хлібобулочні вироби, макарони та інші групи товарів. Маючи на меті дотримання критеріїв задоволення мінімального рівня потреб верств населення з найнижчим рівнем грошових доходів, держава фактично дотувала споживачів вищих цінових позицій, нівелюючи тим самим інтереси більшості виробників галузі. У липні 2017 року державне регулювання цін на

продовольчі товари та послуги було скасовано, що кардинально змінило правила гри на ринку хлібопродуктів. Отже, наявні тенденції зумовлюють поглиблення вивчення та аналізу динаміки процесів ціноутворення у галузі, яка виробляє продукцію першочергового попиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сучасного стану ринку хліба і хлібобулочних виробів присвячено публікації сучасних дослідників: Н. І. Костецької [1], Н. В. Навольської [2], якими висвітлено питання динаміки галузі, її місця в агропромисловому комплексі країни, регіональні особливості розміщення. Питання ціноутворення у хлібопекарській галузі України розглянуто у праці А. Л. Солошонок, А. Ю. Мамочка [3, с. 70-71] в комплексі з іншими аспектами її розвитку.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. В умовах кардинальних змін у сфері державного регулювання цін на продовольчі товари доцільним є дослідити особливості державної політики у сфері ціноутворення на ринку хліба та хлібопродуктів; економічні наслідки скасування державного регулювання цін; провести порівняльний аналіз рівня ціни на найбільш затребувані сорти хліба в Україні та за кордоном; обґрунтувати фактори, що визначають обсяги виробництва, споживання та тіньового ринку хлібопекарської промисловості України в сучасних умовах та визначити основні закономірності, що впливатимуть на подальший розвиток ринку хлібопекарської продукції на перспективу, в контексті формування споживчого попиту.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання цін на соціальні товари було запроваджене Постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1994 року № 659 «Про державне регулювання цін на хліб та хлібобулочні вироби і комбікорми», якою було встановлено рівень регульованих відпускних цін без податку на додану вартість на зерно для виробництва борошна і комбікормів (з урахуванням витрат на транспортування) [5]. Впродовж більш як двадцяти років держава регулювала ринок продукції харчової промисловості, що стосувалось і розвитку хлібопекарської галузі. Основні нормативно-правові акти, що впливали на стратегію формування споживчої поведінки хлібопекарських підприємств на ринку у період 2010-2017 рр., у хронологічному порядку наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні (чинні) нормативно правові акти щодо регулювання діяльності
хлібопекарських підприємств у період 2010-2017 рр.***

Нормативно-правовий акт	Рік прийняття / остання редакція
Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII в редакції від 10.06.2017	1991...2017
Про ціноутворення в умовах реформування економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1994 р. № 733 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №88 (88-95-п) від 04.02.95; №109 (109-95-п) від 13.02.95; №326 (326-95-п) від 10.05.95; №504 (504-95-п) від 10.07.95; №499 (499-96-п) від 13.05.96; № 448 (448-2006-п) від 05.04.2006.	1994...2006
Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548	1996 (втратила чинність у 2017)
Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР в редакції від 05.07.2017	1997...2017
Про захист економічної конкуренції Верховна Рада України : Закон від 11.01.2001 № 2210-III в редакції від 18.05.2016	2001...2016
Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 № 37-IV в редакції від 19.07.2017	2002...2017
Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV в редакції від 10.06.2017	2003...2017
Правила продажу продовольчих товарів від 11.07.2003 № 185 в редакції від 18.02.2008 (Р. 2 особливості продажу окремих груп продовольчих товарів. 1. Хліб і хлібобулочні вироби)	2003...2008

Продовження табл.1

Про затвердження Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. №1222	2007 (втратила чинність у 2017)
Про затвердження галузевої програми розвитку хлібопекарської галузі на період до 2015 року : Наказ Міністерства аграрної політики від 20.03.2008 №164	2008
Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 №5007-VI	2012
Про реалізацію пілотного проекту щодо тимчасового обмеження застосування Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996р. №1548 та Постанови Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. №1222 : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016р. №656	2016
Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017	2017 (набрав чинності 04.04.2018)
Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова КМУ від 7 червня 2017 року № 394	2017

*Джерело: складено за даними офіційного веб-порталу Верховної Ради України [4].

Важливою віхою у розвитку хлібопекарських підприємств було прийняття Постанови КМУ від 7 червня 2017 року № 394 «Про внесення змін у додаток до Постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [6]. Цією постановою, зокрема, з 1 липня 2017 року скасовано державне регулювання цін на продовольчі товари та послуги в частині встановлення:

- торговельних надбавок не вище 15 відсотків до оптової ціни виробника (митної вартості) на 15 груп товарів (в т.ч. на борошно, хліб, макаронні вироби, крупи);
- декларування зміни оптово-відпускних цін на 13 груп товарів (в тому числі борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне);
- граничних рівнів рентабельності виробництва борошна та хліба соціальних сортів.

Зазначаємо, що скасуванню державного цінового регулювання на продовольчі товари передував пілотний проект, яким з 1 жовтня 2016 року було призупинено державне регулювання цін на наведені вище товари та послуги, відповідно до постанови КМУ від 22 вересня 2016 р. № 656. Моніторинг реалізації даного пілотного проекту, проведений Міністерством економічного розвитку і торгівлі за дорученням уряду, з точки зору уряду, підтвердив його доцільність, оскільки призупинення державного цінового регулювання «істотно не вплинуло на динаміку цін на споживчому ринку» [7]. За оцінками Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, виробники дещо підвищили ціни, але це відбулось в загальному тренді інфляційних процесів – зростання цін на енергоносії для промислових підприємств, комунальні платежі, сировину, інші продукти харчування, а також в умовах зростання розміру мінімальної заробітної плати тощо.

Важливість цієї постанови для виробника галузі є беззаперечною, оскільки він отримав «легальну» можливість формувати ціну на продукцію залежно від співвідношення попиту і пропозиції, яке складається на ринку. З іншого боку, відмінено процедуру декларування ціни, яка передбачала, що кожне підприємство у випадку зміни відпускної ціни більше, ніж на 1%, повинно було її обґрунтувати на рівні Держпродспоживслужби та облдержадміністрації, на що підприємство витратило багато часу і зусиль, пов'язаних з оформленням документації. Крім того, в структуру ціни були включені витрати, механізм розрахунку яких давно вже був ринковим (витрати на енергоносії та окремі види сировини). Позитивним аспектом скасування державного регулювання стала реальна можливість цінового конкурування з підприємствами, які працюють в тіньовій економіці, не декларуючи виробництво хліба та хлібобулочних виробів як свою основну діяльність, або з тими, які використовують спрощену систему оподаткування. Також постанова відкрила можливості

розвитку для суміжних галузей АПК – для виробників зернових культур, які раніше вимушені були продавати сировину за ціною, часто нижчою від ринкової, конкретному підприємству, що виробляло хліб і хлібобулочні вироби, відповідно накопичувались збитки і в цій галузі сільського господарства.

Підсумовуючи, зауважимо, що часта зміна методів регулювання, форм контролю за ціноутворенням, зростання цін на сировину та матеріали призвела, з одного боку, до цінових коливань на продовольчому ринку, а з іншого, значних втрат виробників, які в таких умовах не мали важелів для забезпечення стійкості функціонування на ринку, не згадуючи про необхідність оновлення матеріально-технічної та технологічної бази.

Дослідимо тенденцію зміни ціни у період 2010-2018 рр. на так звані «соціальні сорти хліба» (житній та житньо-пшеничний) – найбільш доступних та масово споживаних населенням України (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка цін (тарифів) на «соціальний» хліб у 2010-2018 рр.
(станом на 1 січня відповідного року) у гривневому та доларовому еквіваленті***

Рік	Вартість 1 кг хліба		Середньомісячна заробітна плата, грн		Темп росту до попереднього року*	
	грн	дол. США	грн	дол. США	вартості хліба	сер.міс. зарплати
2010	3,63	0,45	1916	239,34	х	х
2011	4,07	0,51	2297	288,51	1,13	1,21
2012	4,65	0,58	2722	340,68	1,14	1,18
2013	4,80	0,60	3000	375,33	1,03	1,10
2014	4,93	0,62	3167	396,22	1,03	1,06
2015	6,68	0,42	3455	219,11	0,68	0,55
2016	9,89	0,41	4362	181,74	0,98	0,83
2017	10,63	0,39	6008	220,96	0,95	1,26
2018	15,40	0,55	7711	295,59	1,45	1,28
квітень 2018	16,04	0,60	8480	319,28	1,04	1,10

*Джерело: розраховано автором за даними [8-12].

** Розраховано за доларовим еквівалентом відповідно до курсу НБУ на 01 січня відповідного року.

За даними табл. 2 можемо спостерігати тенденцію до зростання ціни на хліб у гривневому еквіваленті у 4,4 рази протягом всього аналізованого періоду. Проте ціна на хліб, перерахована у твердій валюті, мала тенденцію до зростання у період 2010-2014 рр.: за весь період ціна на хліб зросла на 37,8%, найвищі темпи приросту цін було зафіксовано у січні 2011 році (13%) та у січні 2012 році (14%), станом на 1 січня 2013 р. та 2014 р. темп приросту ціни становив 3% у рік. Ситуація кардинально змінилась, починаючи з 2014 року, коли валютні коливання досягали найбільшого діапазону. Із знеціненням національної грошової одиниці вартість хліба станом на 1 січня 2015 року у «твердій валюті» порівняно із попереднім періодом знизилась на 32%, відповідно на 1 січня 2016 року – на 2%, на 1 січня 2017 року – на 5%. Ситуація змінилась у 2017-2018 рр. після скасування державного регулювання на продовольчі товари (в т.ч. і хліб). Ціни на 1 кг соціального хліба станом на 1 квітня 2018 року порівняно з січнем 2017 року виросли на 50,9% у гривневому (5,41 грн), та на 53,8% у доларовому еквіваленті (0,24 дол. США).

Динаміку цін (тарифів) на «соціальний хліб» впродовж періоду пілотного проекту скасування державного регулювання цін та періоду дії Постанови КМУ від 7 червня 2017 року № 394 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» розглянуто в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка цін (тарифів) на «соціальний хліб» у вересні 2016 р. – жовтні 2017 р.*

Період, станом на	Вартість 1 кг хліба		Темп росту до попереднього періоду	
	грн	дол. США	вартості хліба у	
			гривнях	дол. США
30 вересня 2016	10,19	0,39	х	х
31 жовтня 2016	10,29	0,40	1,01	1,03
30 листопада 2016	10,48	0,41	1,02	1,03
31 грудня 2016	10,60	0,39	1,01	0,95
30 січня 2017	11,04	0,41	1,04	1,05
28 лютого 2017	11,37	0,42	1,03	1,02
30 березня 2017	11,59	0,43	1,02	1,02
27 квітня 2017	11,69	0,44	1,01	1,02
30 травня 2017	11,77	0,44	1,01	1,00
30 червня 2017	11,91	0,46	1,01	1,05
31 липня 2017	11,99	0,46	1,01	1,00
30 серпня 2017	12,12	0,48	1,01	1,04
29 вересня 2017	12,25	0,46	1,01	0,96
20 жовтня 2017	12,46	0,47	1,02	1,02

*Джерело: розраховано автором за даними [8; 10; 11].

З даних табл. 3 можемо бачити щомісячне зростання ціни на хліб у межах від 1% до 4% у гривневому еквіваленті та від 2% до 5% у доларовому (за винятком грудня 2016 року та вересня 2017 року, коли ціна на хліб знизилась порівняно з відповідним попереднім періодом). Загальний обсяг зростання цін на хліб за період скасування державного регулювання становив 22,3% у гривнях та 20,5% у «твердій» валюті.

Порівняльний аналіз ціни 1 кг хліба в Україні та інших країнах світу, який подано в таблиці 4, показав найнижчу вартість хліба саме в Україні, що стало наслідком системи державного регулювання.

Таблиця 4

Ціна 1 кг хліба в Україні та в інших країнах світу станом на квітень 2017 року

Країни	Вартість 1 кг хліба		
	в національній валюті країни	у грн	у дол. США
Україна	11,69 грн.	11,69	0,44
Молдова	11,34 молдовських лей	15,64	0,59
Білорусь	1,42 білоруських рублів	20,09	0,76
Казахстан	151,66 казахських тенге	12,82	0,49
Грузія	1,4 ларі	15,56	0,60
Польща	5,4 злотих	36,95	1,39
Чехія	60 чеських крон	64,35	2,45
Латвія	1,06 латвійських лат	16,68	0,66
Литва	14,92 литовських лит	83,11	3,31
Італія	2,92 євро	84,36	3,14
Німеччина	2,68 євро	77,43	2,93
Франція	2,36 євро	68,18	2,89
Австрія	3,96 євро	114,41	4,23
Туреччина	2,72 турецьких лір	20,25	0,76

*Джерело: розраховано автором за даними [10-12].

Крім того, у країнах колишнього «соцтабору» (Молдова, Білорусь, Казахстан, Грузія, Латвія), населення яких має схожу культуру харчування, ціна на цей стратегічний товар коливається від 0,49 дол. США до 0,76 дол. США, на відміну від країн «старої Європи» (Італії, Німеччини, Франції, Австрії), де середня вартість хліба коливається від 2 до 4,5 євро.

За оцінками експертів, у вартості 1 кг хліба українського виробника 50% припадає на вартість борошна, значну частку забирають мінімальна заробітна плата, електроенергія, транспортні витрати. Тому, аналізуючи наведені дані, можемо зробити припущення про подальше зростання ціни на хліб до визначення її рівноважного значення, яке задовольнить насамперед крупних виробників хліба (які можуть собі дозволити саме цінову конкуренцію), дозволить «приспособитися» до нових реалій й можливо «вийти з тіні» дрібним виробникам, але стане не зовсім зручним фактором для споживача в умовах обмеженої купівельної спроможності.

Дослідження А. Л. Солошонок, А. Ю. Мамочки показали, що «збільшення цін на хліб зумовлюється зростанням складових витрат на його виробництво, тобто ціни на борошно, допоміжну сировину, газ, електроенергію тощо. Так, 50-60 % собівартості хлібної продукції становить вартість матеріалів і енергії. Витрати на 1 тону хлібобулочних виробів за статтями калькуляції складають: сировина та матеріали – 59,5% (у тому числі: борошно – 54,5%, інша сировина – 5,0%), паливо та електроенергія на технологічні цілі, всього – 11,9% (у тому числі: паливо (газ) – 7,8%, електроенергія – 3,1%), заробітна плата – 8,2%, відрахування на єдиний соціальний внесок – 3,2%, витрати на утримання та експлуатацію устаткування – 4,2%, загальновиробничі витрати – 12,1%, інші витрати – 1,0%». Ці ж автори зазначають, що «темпи зростання цін складових собівартості хліба значно вищі, ніж цін на хліб, що призводить до збільшення витрат на виробництво хліба та зумовлює збитковість його виробництва» [3, с. 71]. Отже, ціни реалізації хліба не покривали зростаючі витрати на його виробництво, оскільки відбулося подорожчання природного газу для промислових споживачів, зросли тарифи на електроенергію, ціни на основну та допоміжну сировину, транспортні витрати.

Крім того, ціна на хліб в Україні впродовж тривалого періоду була предметом політичних спекуляцій, оскільки в періоди виборчих процесів ціни на соціально значущі товари слугують предметом маніпулювання свідомістю найбільш вразливих верств населення (пенсіонери, студенти, молоді сім'ї), здатних впливати на результати тих чи інших виборів. Це ще одна з причин того, що ціна на хліб в Україні протягом тривалого періоду залишалась нижчою (а за оцінкою фахівців Асоціації постачальників торговельних мереж буде такою і надалі [13]), ніж у сусідніх країнах.

Основні фактори, що визначатимуть ціну на хліб на короткострокову перспективу в Україні: ціна на зерно і, відповідно, на борошно; вартість енергоносіїв, що використовується на технологічні цілі; зростання мінімальної зарплати з 1 січня 2018 року до 3723 грн; вартість допоміжної сировини; вартість витрат на збут та транспортних витрат.

Обсяги виробництва підприємств хлібопекарської промисловості згідно з даними офіційної статистики щорічно зменшуються (табл. 5), на що вплинула низка чинників: скорочення кількості населення, зміна культури споживання, зниження платоспроможності населення, наслідки політики державного регулювання хлібного ринку, високий рівень тінізації у хлібопекарській галузі, перебування частини потужностей на окупованих територіях, внаслідок чого неможливо визначити реальні обсяги виробництва.

Результати останніх досліджень розвитку хлібопекарської галузі І. В. Новойтенко, В. В. Малиновського [14] свідчать, що обсяг виробництва хліба у натуральному виразі за період 1990-2016 рр. скоротився на 82,7% (з 6701,4 тис. тонн до 1160 тис. тонн), обсяг виробництва на одну особу – на 78,9% (з 129 кг у рік до 27,2 кг).

**Динаміка виробництва хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання у
2010-2016 рр.***

Показник	Рік							2016 р. до 2010 р.	2016 р. до 2014 р.
	2010	2011	2012	2013	2014**	2015**	2016**		
Обсяг виробництва, тис. тонн	1808	1763	1686	1561	1357	1232	1160	0,64	0,85
у відношенні до попереднього періоду	0,99	0,98	0,96	0,93	0,87	0,92	0,94	x	x
Середня чисельність наявного населення, осіб	45871	45706	45593	45490	43001	42761	42673	0,93	0,99
у відношенні до попереднього періоду	0,99	0,996	0,998	0,998	0,945	0,994	0,998	x	x
Обсяг виробництва на одну особу, кг	39,4	38,6	37	34,3	31,6	28,8	27,2	0,69	0,86
у відношенні до попереднього періоду	0,99	0,98	0,96	0,93	0,92	0,91	0,94	x	x

*Джерело: розраховано автором за даними [10].

**Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

За період 2010-2016 рр. обсяг виробництва у хлібопекарській промисловості скоротився на 36%, а за період 2014-2016 рр. без урахування виробництва на тимчасово окупованих територіях – на 15%. Виробництво хліба та хлібобулочних виробів на одну особу у 2016 році скоротилося на 31% порівняно з 2010 роком, у 2016 році без урахування населення та виробничої діяльності підприємств на тимчасово окупованих територіях порівняно з 2014 роком – на 14%. При цьому чисельність населення скорочувалась меншими темпами, ніж зменшувалось виробництво у хлібопекарській промисловості.

Високий рівень тіньового ринку можна прослідкувати, порівнявши обсяги виробництва і потенційного споживання хліба і хлібобулочних виробів (табл. 6).

Таблиця 6

**Динаміка споживання хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання у
2010-2016 рр.***

Показник	Рік							2016 р. до 2010 р.	2016 р. до 2014 р.
	2010	2011	2012	2013	2014**	2015**	2016**		
Середня чисельність наявного населення, тис. осіб	45871	45706	45593	45490	43001	42761	42673	0,93	0,99
Потенційний обсяг виробництва, який відповідає соціальним стандартам споживання, тис. тонн (з розрахунку норми 101 кг у рік на особу [15])	4633	4616	4605	4595	4343	4319	4310	0,93	0,99
Фактичний обсяг виробництва, тис. тонн	1808	1763	1686	1561	1357	1232	1160	0,64	0,85
У % до потенційного обсягу виробництва	39,0	38,2	36,6	34,0	31,2	28,5	26,9	x	x
Обсяг неврахованої у статистичних даних продукції, %	61,0	61,8	63,4	66,0	69,8	71,5	73,1	x	x

*Джерело: розраховано автором за даними [10].

**Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Дані табл. 6 показують, що на фоні зниження фактичного обсягу виробництва у хлібопекарській галузі, обсяги не врахованої потенційно виробленої продукції зростають.

У контексті зазначеної проблеми важливим є визначення фонду споживання основних продуктів харчування, одним із найважливіших з яких є хліб. Згідно з методологією Державної служби статистики [16, с. 7], «фонди (загальні обсяги) споживання основних продуктів харчування включають кількість продуктів, використаних населенням України для особистого споживання у будь-якому вигляді, їх обсяг визначається балансовим методом. Джерелами даних для їх розрахунків є зведені дані державних статистичних спостережень щодо діяльності сільськогосподарських підприємств та господарств населення, підприємств промислового виробництва, оптової та роздрібної торгівлі, зовнішньої торгівлі товарами, а також інформація вибіркового обстеження умов життя домогосподарств та сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості».

Фонд споживання хлібних продуктів включає борошно, крупи, рис, зернобобові, а також хліб, макаронні та кондитерські вироби в перерахунку на борошно. Дані щодо хлібних виробів, наведені у балансах продовольчих ресурсів, визначені з урахуванням власного виробництва, експорту та імпорту.

Розглянемо загальні обсяги (фонди) споживання хлібних виробів населенням України за 2010-2016 рр. (табл. 7).

Таблиця 7

Динаміка фондів споживання хлібних виробів населенням України у 2010-2016 рр.*

Показник	Рік						
	2010	2011	2012	2013	2014**	2015**	2016**
Фонд споживання хлібних продуктів, тис. тонн	4836,0	4779,9	4731,6	4670,8	4667,7	4422,8	4308,7
у % до попереднього періоду	x	98,8	99,0	98,7	99,9	94,6	97,4
Споживання хлібних продуктів на одну особу наявного населення на рік, кг	111,1	110,2	109,4	108,3	108,5	103,2	101,0
у % до попереднього періоду	x	99,2	99,3	99,0	100,2	95,1	97,9

*Джерело: Складено автором з використанням даних [16, с. 8-10].

**Дані наведено без урахування показників тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Аналіз даних, наведених в табл. 7, показує скорочення фонду споживання хлібних виробів у натуральному вираженні на 10,9% за період 2010-2016 рр. Середній темп скорочення пропорційно відповідає темпам скорочення населення регіонів України.

Якщо порівняти обсяг споживання хлібних продуктів на одну особу наявного населення у 2016 році, то воно відповідає нормативу споживання в кілограмах тільки хліба (101 кг у рік, з жовтня 2016 року 100 кг) (без борошна, круп, рису, зернобобових, макаронних та кондитерських виробів), що свідчить, з одного боку, про тіньові обороти у хлібопекарській галузі, а з іншого – про «недовикористання» квот споживчого набору щодо продуктів харчування населенням України. Свідченням цього є також перевищення загальних обсягів споживання хлібних продуктів лише на 2,5% величини потенційного обсягу виробництва, який відповідає соціальним стандартам споживання.

У регіональному розрізі в семи областях України обсяг споживання хлібних виробів є меншим за загальноукраїнський рівень. Зокрема, у 2016 року обсяг споживання хлібних

виробів на одну особу становив: у Київській області – 85,1 кг (на 15,7% менше від середнього рівня споживання), Луганській – 87,5 кг (на 13,7%), Харківській – 94,5 кг (на 6,4%), Дніпропетровській – 94,8 кг (на 6,1%), Запорізькій – 96,2 кг (на 4,8%), Львівській – 99,5% (на 1,5%), що свідчить про відмінну культуру споживання у крупних промислових регіонах України і вищу купівельну спроможність населення.

Динаміку споживання продуктів харчування в домогосподарствах України наведено в табл. 8.

Таблиця 8

Споживання продуктів харчування в домогосподарствах*

	2010	2011	2012	2013	2014**	2015**	2016**
Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (у перерахунку в первинний продукт) у середньому за місяць у розрахунку на одну особу							
- м'ясо і м'ясопродукти, кг	5,1	5,1	5,0	5,1	4,9	4,6	4,7
- молоко і молочні продукти, кг	19,2	19,1	19,6	20,3	20,3	19,8	19,6
- яйця, шт.	20	20	20	20	20	19	19
- риба і рибопродукти, кг	1,8	1,7	1,7	1,8	1,6	1,2	1,2
- цукор, кг	3,0	3,2	3,1	3,0	3,0	2,8	2,7
- олія та інші рослинні жири, кг	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5
- картопля, кг	7,7	7,9	7,8	7,1	6,9	6,6	6,7
- овочі та баштанні, кг	9,5	9,9	10,1	9,4	9,0	8,8	9,2
- фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,7	3,7	3,7	4,1	3,7	3,1	3,3
- хліб і хлібні продукти, кг	9,3	9,2	9,1	9,0	9,0	8,5	8,3

*Джерело: [10].

**Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

З даних табл. 8 бачимо, що за період 2010-2016 рр. домогосподарства серед інших продуктів споживання найбільше зменшили обсяг споживання хліба і хлібних продуктів (на 12 кг), що свідчить про зміну культури споживання.

Загалом дослідження дозволило окреслити низку тенденцій, що визначатимуть розвиток ринку хлібопекарської продукції на перспективу: подальше зростання тіньового виробництва, що здешевлює товар для споживача, проте негативно впливає на якість продукції та діяльність легальних виробників; подальше зростання витрат виробництва (через зростання вартості сировини (зерна, оскільки Україна збільшила обсяги його експорту), робочої сили, транспорту та енергоносіїв), що визначатиме і ріст цін; рівень ціни на хліб поступово наблизитиметься до загальноєвропейського рівня; споживання хліба поступово скорочуватиметься як внаслідок зростання цін, так і через зміну культури споживання, а також заміни хліба та хлібобулочних виробів більш дешевими продуктами; кон'юнктуру ринку визначатиме діяльність крупних виробників хліба.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Політика ціноутворення у сфері виробництва хліба та хлібопродуктів формувалась під впливом жорстких заходів державного регулювання, які 2016 року було відмінено, внаслідок чого виробник отримав можливість встановлення ринкової ціни на хліб. В умовах мінливості ринку у даній царині характерними є наступні тенденції: на формування ціни в сучасних умовах найбільше впливає вартість борошна, енергоносіїв, що використовуються на технологічні цілі, транспортні витрати, підвищення соціальних стандартів; ціни на хліб є значно нижчими, ніж у європейських країнах, що визначалось умовами державного втручання в цінову політику підприємств-постачальників сировини в галузі та нестабільністю політичної ситуації в країні; ціна на хліб і хлібопродукти поступово зростатиме до встановлення її рівноважного значення, яке задовольнить насамперед крупних виробників хліба, а також дозволить «пристосуватися» до нових реалій й поступово

«вийти з тіні» дрібним виробникам, але стане не зовсім зручним фактором для споживача в умовах обмеженої купівельної спроможності.

Враховуючи проблематику даного дослідження, зазначимо, що перспективним напрямом є вивчення стратегічної поведінки основних гравців на ринку хліба та хлібопродуктів в умовах динамічно змінюваного середовища, в контексті адаптації до європейських реалій у виробництві та споживанні.

Список використаних джерел:

1. Костецька Н. І. Ринок хліба і хлібобулочних виробів України: стан і перспективи розвитку / Н. І. Костецька // Галицький економічний вісник. – 2015. – Т. 48. – № 1. – С. 26–31.
2. Навольська Н. В. Дослідження ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Навольська // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 11. – 2016. – С. 438-441. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/93.pdf>
3. Солошонок А. Л. Основні аспекти сучасного розвитку підприємств хлібопекарської галузі України [Електронний ресурс] / А. Л. Солошонок, А. Ю. Мамочка // Продуктивність агропромислового виробництва: економічні науки. – 2015. – № 27. – С. 68-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2015_27_12, С. 71.
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України : Закони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/tt1001>.
5. Про державне регулювання цін на хліб та хлібобулочні вироби і комбікорми : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 1994 року № 659 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/659-94-%D0%BF>.
6. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. №1548 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 7 червня 2017 року № 394 [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250050387>.
7. Про реалізацію пілотного проекту щодо тимчасового обмеження застосування постанови Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 р. № 1548 та постанови Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 1222: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 656 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2016-%D0%BF>.
8. Дані моніторингу цін на соціально значущі товари [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/>
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/>
13. На кінцевій вартості хліба позначається зростання собівартості виробництва, яке складається не тільки з ціни на зерно [Електронний ресурс] / Аргумент День. – Режим доступу: http://www.eramedia.com.ua/article/268434-na_kntcevyi_vartost_hlba_poznachatsya_zrostannya_sobvartost_viro/.
14. Новойтенко І. В. Формування конкурентних переваг підприємств хлібного ринку України [Електронний ресурс] / І. В. Новойтенко, В. В. Малиновський // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 7. – 2015. – С. 432-437. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/94.pdf>.
15. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 780 (780-2016-п) від 11.10.2016 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>.
16. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2016 році : статистичний збірник / Відпов. за випуск О. М. Прокопенко. – Київ: Державна служба статистики України, 2017. – 50 с.

Oksana Zybareva, Dr.Sc. in Economics, Associate Professor,
Liudmyla Verbivska, PhD, Associate Professor,
Oleksandr Ratsa, PhD,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi

PRICING POLICY PRINCIPLES OF THE GRAIN PROCESSING INDUSTRY IN UKRAINE

Summary

The article considers the principles of the national pricing policy in the grain market of Ukraine that corresponds to the

new economic realities and explains the economic consequences of cancellation of the state regulatory pricing policy on the grain products. The article draws attention to the tendency of price changing on the social grain products in Ukraine and abroad. The factors that determine the volumes of production, consumption and shadow market of the grain processing industry in Ukraine are in the focus of investigation. Tendencies that define the grain processing industry growth in the market include the further shadow market growth, continuous price growth on the grain products and approaching them to the European standards, culture change and the volumes of the grain products consumption, change of the strategic behavior of the main players in the grain market.

Keywords: price, pricing, state regulatory policy, consumption, shadow market.

References:

1. Kostetska, N.I. (2015). The bread and bakery market in Ukraine: the state and prospects of development. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Herald]*, vol. 1, pp. 26-31 (in Ukr.).
2. Navolska, N.V. (2016). Market research of bread and bakery products in Ukraine. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of the economy]*, vol. 11, pp. 438-441. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/93.pdf> (in Ukr.).
3. Soloshonok, A.L., Mamochka, A.Yu. (2015). The main aspects of modern development of enterprises of the baking industry of Ukraine. *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva: ekonomichni nauky [Productivity of agro-industrial production: economic sciences]*, vol. 27, pp. 68-76. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2015_27_12, S. 71 (in Ukr.).
4. Verkhovna Rada of Ukraine. *Laws of Ukraine*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/tt1001> (in Ukr.).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (1994). *On state regulation of prices for bread and bakery products and mixed fodder*, Verkhovna Rada of Ukraine, Legislation of Ukraine. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/659-94-%D0%BF> (in Ukr.).
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017). *On Amendments to the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 25, 1996, No. 1548, and the repeal of certain Decrees of the Cabinet of Ministers of Ukraine*, Legislation of Ukraine. Available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250050387> (in Ukr.).
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). *On the implementation of the pilot project on the temporary limitation of the application of the Cabinet of Ministers of Ukraine Decree of December 25, 1996, No. 1548 and the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2007 No. 1222*, Verkhovna Rada of Ukraine, Legislation of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2016-%D0%BF> (in Ukr.).
8. State Statistics Service of Ukraine. *Data on the monitoring of prices for socially significant goods*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2016-%D0%BF> (in Ukr.).
9. State Statistics Service of Ukraine. *Average monthly wages by types of economic activity since the beginning of the year*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukr.).
10. *Official site of the State Statistics Service of Ukraine*. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukr.).
11. *Official website of the Ministry of Finance of Ukraine*. Available at: <https://www.minfin.gov.ua/> (in Ukr.).
12. *Official website of the National Bank of Ukraine*. Available at: <https://www.bank.gov.ua/> (in Ukr.).
13. *The final cost of bread is reflected in the growth of the cost of production, which consists not only of the price of grain*. Argument Day. Available at: http://www.eramedia.com.ua/article/268434-na_kntcevyi_vartost_hlba_poznachatsya_zrostannya_sobvartost_viro/ (in Ukr.).
14. Novoitenko, I.V., Malynovskyi, V.V. (2015). Formation of competitive advantages of the enterprises of the bread market of Ukraine. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of the economy]*, vol.7, pp. 432-437. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/7-2015/94.pdf> (in Ukr.).
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). *On approval of sets of foodstuffs, sets of non-food products and sets of services for the main social and demographic groups*, Verkhovna Rada of Ukraine, Legislation of Ukraine. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF> (in Ukr.).
16. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Balances and consumption of basic food products by the population of Ukraine in 2016, statistical collection*, Kyiv (in Ukr.).

УДК 658.64–054.6:614.215

Л. Д. Романчук,

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

СЕГМЕНТАЦІЯ РИНКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Анотація

На основі анкетного дослідження визначено цільову аудиторію курортно-рекреаційних підприємств за наступними ознаками: структура реалізації путівок за місцем отримання путівки; джерела інформації про послуги